

Внутрішня організація добровільних пожежних дружин в УСРР у 1921-1927 рр.

У статті розглядаються маловивчені аспекти організації добровільних пожежних дружин в УСРР у 1921-1927 рр. Досліджуються питання складу та управління внутрішніми справами добровільних команд вогнеборців в УСРР 20-х рр. ХХ століття. В роботі проаналізовані також важливі історичні документи, присвячені цій проблематиці.

Ключові слова: пожежна безпека, добровільні пожежні організації, протипожежні заходи, протипожежна діяльність.

В статье рассматриваются малоизученные аспекты организации добровольных пожарных дружин в УССР в 1921-1927 гг. Исследуются вопросы состава и управления внутренними делами добровольных команд огнеборцев в УССР 20-х гг. ХХ столетия. В работе проанализированы также важные исторические документы, посвященные этой проблематике.

Ключевые слова: пожарная безопасность, добровольные пожарные организации, противопожарные мероприятия, противопожарная деятельность.

The article deals with lesser known aspects of the organization of volunteer fire brigades in the USSR in 1921-1929 years. The problems of structure and control the internal affairs of voluntary teams firefighters in USSR during second decade of the twentieth century are researched. In the article also analyzed important historical documents, which dedicated to these problems.

The key words: fire safety, voluntary fire-organization, fire-prevention arrangements, fire-fighting activity.

Постановка проблеми. Сучасна історична наука оминає питання становлення та формування системи пожежних організацій в Україні в часи нової економічної політики. Зокрема недостатньо вивченими є аспекти організації внутрішньої структури пожежних дружин, що створювалися на добровільній основі. Дослідження специфіки внутрішньої організації добровільних команд борців з вогнем в УСРР у 1921-1927 роках є науково актуальним, оскільки дана проблема вперше аналізується в сучасній історичній науці.

Аналіз актуальних досліджень. Як вже було відмічено, сучасні дослідники не приділяють достатньої уваги розгляду проблем утворення та внутрішньої організації радянських добровільних пожежних формувань в Україні у часи НЕПу. Роботи таких публіцистів та вчених, як В.С. Нехаєв, М.А. Серцов [5], О.І. Полтанов [2], Ф.І. Литвяков, Ю.Ф. Антипов [4], Г.В. Смирнов [9] частково торкаються питань організації та діяльності добровільних пожежних організацій в УСРР 1920-х років лише в окремих регіонах України. Важливим історичним джерелом для нашої роботи є праця головного інспектора зі справ пожежної охорони УСРР О. Коваленка “Як організувати пожежну допомогу на селі” [3], видана у 1926 році. В даній публікації розглядаються в тому числі і питання організації та структури добровільних пожежних команд [3, с. 60-67].

Виклад основного матеріалу. На початку 1920-х років було закладено основи структури та організації радянських добровільних пожежних команд в УСРР. Було розроблено ряд інструкцій різних типів, що закріплювали правила діяльності команд вогнеборців. Так у 1921 році згідно “Общих положений организации добровольных пожарных дружин” було визначено головні завдання даних формувань. “...а) Защита граждан и имущества Республики и частных лиц, как во время пожаров, так и при других бедствиях, когда требуется быстрая организованная помощь (при наводнениях, ураганах, строительных катастрофах и т.п.). б) содействие развитию и осуществлению разного рода предупредительных противопожарных мероприятий согласно плану, установленному центральными и местными органами пожарного управления. в) осуществление в

селениях надзора за соблюдением установленных правил – пожарных и строительных. г) содействие распространению среди населения знаний по предупреждению и тушению пожаров, по противопожарному устройству жилищ, а равно и других технических знаний, способствующих лучшему обеспечению от пожарных и иных стихийных бедствий [1, арк. 6]”.

Відповідно зазначеної мети діяльності добровільних команд борців з вогнем була створена внутрішня організація даних формувань. Членами пожежних формувань могли бути громадяни республіки, як чоловічої, так і жіночої статі, які досягли вісімнадцятирічного віку. При цьому специфіка участі у добровільних формуваннях їх учасників могла бути різноманітною.

Так члени товариства брали безпосередню участь при ліквідації наслідків стихійних лих, тобто приймали участь у рятувальних операціях, у відновленні зруйнованої інфраструктури. До того ж учасники пожежних організацій могли виступати інструкторами та лекторами для виступів перед населенням та впровадження заходів протипожежної профілактики, як у сільській місцевості, так і у містах, а також “...ставили своїм завданням сприяти розвиткові та зміцненню організації і більш кращому та успішному виконанню нею прийнятих на себе обов’язків” [6, с.5]. Слід відмітити, що юридичні особи також залучалися до боротьби з пожежами, вони могли надавати фінансову допомогу для закупівлі пожежного реманенту, орендувати для потреб дружини необхідні будівлі, продавати за зниженими цінами товари, надсилати спеціалістів для консультивання тощо.

Важливим є той факт, що в деяких регіонах України створювалися трудові пожежні дружини, які діяли за своїми статутами, що, певним чином, відрізнялися від загальнореспубліканського статуту, затвердженого Народним комісаріатом внутрішніх справ УСРР (НКВС УСРР).

Так, згідно нормального статуту сільських трудових пожежних дружин, затвердженого Президією Полтавського Губвиконкому від 12 лютого 1924 року до прав та обов’язків добровільних формувань борців з вогнем відносилися: “...1. Иметь в районе своей деятельности надзор за точным соблюдением селянами установленных пожарных и строительных правил, причем в случае нарушения этих правил, дружина через посредство правления или старосты обращается к содействию Сельсовета для привлечения последними виновных к законной ответственности. 2. Приобретать и отчуждать движимое и недвижимое имущество. 3. Принимать пожертвования. 4. Содержать мастеров печного дела и принимать на себя производство печных работ, а также и вообще работ направляемых к улучшению условий селения в пожарном отношении (рытье прудов и колодцев, устройство спусков к водным источникам, посадка деревьев и т.п.) [7, с. 1].”

Як можна упевнитися на місцях права добровільних пожежних команд могли дещо розширюватися. Вони, подекуди, перебирали на себе функції контролюючих органів, займалися фінансово-господарчою діяльністю тощо.

Слід зауважити, що у певних випадках до добровільних пожежних команд могли прийматися й особи, які не досягли повноліття. Справа в тому, що країні конче не вистачало працівників для боротьби з вогнем, тому НКВС УСРР за згодою з Народним комісаріатом здоров’я УСРР (НКЗ УСРР), Народним комісаріатом освіти УСРР (НКО УСРР) та Народним комісаріатом праці УСРР (НКП УСРР) розробляла особливі інструкції для осіб, які хотіли вступити до добровільних пожежних дружин. Молоді люди, які не досягли вісімнадцятирічного віку і планували стати членами команди вогнеборців повинні були бути фізично міцними, продовжувати навчання у закладах народної освіти (трудова школа, професійні школи, ремісничі школи), або працювати за основним місцем роботи. Участь у добровільних пожежних командах не повинна була заважати основній діяльності.

До складу добровільних пожежних організацій не могли вступати особи, яким вироком суду було заборонено бути в товариствах та спілках протягом терміну, що його було вказано у вирокі, а також люди, визнані у встановленому порядку, психічно слабкими або божевільними. Фізично слабкі люди та інваліди могли зараховуватися до добровільних пожежних формувань, лише за умови їхньої участі на роботах, що не потребували фізичної напруги, тобто у якості лекторів, інструкторів тощо [6, с. 6].

Дружина складалася з двох категорій учасників – особи, які приймали безпосередню участь при ліквідації пожеж, та особи, що вносили кошти на розвиток пожежної справи. Розмір асигнувань, що їх повинні були вносити члени дружини встановлювався загальними зборами усіх членів дружини, при чому збір коштів відбувався з відома та під контролем місцевих органів влади [7, с. 2].

Кількість дружинників встановлювалася в залежності від масштабу контрольованої території та кількості будівель на ній. Загальні збори дружинників обирали собі начальника, частіше за все

досвідчену людину, зі спеціальними протипожежними знаннями та навичками. Начальник пожежної команди повинен був навчити членів дружини навичкам боротьби з вогнем, особисто керувати процесом ліквідації наслідків стихійних лих. Окрім того до обов'язків голови команди вогнеборців відносили: нагляд за справністю пожежного приладдя та за водопостачанням, додержанням пожежних правил та загальний контроль за пожежною безпекою території [3, с. 62].

Згідно “Інструкції про порядок розбивання дружини на загони” пожежні команди поділялися на спеціальні групи, що виконували власні специфічні функції на пожежі. Так виділяли – “...1. Загін сокирників, до якого належать лазильщики та сокирники. 2. Загін трубників, до якого належать качальщики, що доглядають за кишками, та ствольщики. Із загону трубників може бути виділений: 3. Загін водопостачальників, до якого належать бочкарі та відерники. 4. Загін охоронників. Члени цього загону охороняють місце пожежі та винесене з будинків майно, не дозволяючи розтягати його [6, с. 17]”. Як бачимо склад добровільної пожежної команди був досить різноплановий, що дозволяло досить ефективно виконувати роботу по боротьбі з пожежами.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Добровільні пожежні організації, що функціонували в УСРР в період НЕПу мали достатньо велику кількість проблем від фінансових до організаційних. Однак урядові республіки з допомогою місцевих органів та за активної участі населення вдалося суттєво покращити стан пожежної безпеки в Україні у 1920-х роках. Особливості внутрішньої структури пожежних команд, створених на добровільних засадах сприяли кращій організованості та дисциплінованості пожежних у боротьбі з вогнем та іншими стихійними лихами. Для подальшої наукової розробки актуальними та цікавими можуть бути питання діяльності волосних та повітових пожежних старост, проблеми регіонального розвитку системи пожежної безпеки на українських землях у 1920-30-х роках тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний архів Сумської області (ДАСО). – Ф. Р – 5572: Исполком Роменского волостного совета. – оп.1. – спр. 1801. Материалы о деятельности пожарно-страховых комиссий, пожарных дружин. 1921 год, 26 арк.
2. Історія пожежної охорони Кіровоградщини 1841-1997. [Постанов О.І., Доманський В.А., Очкала В.М., Костилова Л.Б.]. – Кіровоград, 1998. – 255 с.
3. Коваленко О. Як організувати пожежну допомогу на селі. / О. Коваленко. – Харків, Державне видавництво України, 1926. – 94 с.
4. Литвяков Ф.І., Антипов Ю.Ф. 200 лет на линии огня: [Историко-краеведческий очерк] / Ф.И. Литвяков, Ю.Ф. Антипов. – Одеса: Астропринт, 2002. – 120 с.
5. Нечаев В.С., Серцов М.А. Огнеборцы Запорожья: Очерки истории и деятельности пожарной охраны Запорожской области / В.С. Нехаев, М.А. Серцов. – Запорожье, 1997. – 314 с.
6. Нормальний статут добровільної пожежної дружини з додатком інструкції та положення про добровільні пожежні організації в УСРР. – Харків: Друкарня “Український робітник”, 1925. – 29 с.
7. Нормальный устав сельских трудовых пожарных дружин. – Полтава: Полтавская типо-литография имени “Октябрьской революции”, 1924. – 16 с.
8. Смирнов Г.В. Исторические хроники пожарной охраны Луганска / Г.В. Смирнов. – Луганск, 1996. – 416 с.